

Uw vermogen om te leven

VERSLAG VERANT- WOORD BELEGGEN 2013

Inhoudsopgave

4.

**Woord
vooraf**

6.

**2013 in
getallen**

8.

**Beleid voor
verantwoord
beleggen**

10.

**Milieu, sociaal beleid
en goed bestuur als
onderdeel van de
beleggingsstrategie**

16.

**Dialogoog
met bedrijven**

24.

**Uitgesloten
bedrijven en
landen**

26.

**Dialogo met
regelgevers
en marktpartijen**

30.

**Vooruitblik
op 2014**

32.

**Bijlage 1
Bedrijven waarmee
ABP in dialoog was**

34.

**Bijlage 2
Uitgesloten
bedrijven**

Woord vooraf

Roermond, Zwolle en Den Haag. Dat waren de plaatsen waar eind 2013 zo'n kleine 100 deelnemers samenkwamen om met bestuur en medewerkers te praten over verantwoord beleggen. Het bestuur had de bijeenkomsten georganiseerd om van deelnemers te horen hoe zij

hier tegenaan kijken en uit te leggen wat het beleid voor verantwoord beleggen inhoudt. Dat gebeurde aan de hand van concrete vragen waarop ABP-beleggers in de dagelijkse praktijk een antwoord moeten geven.

Moet een pensioenfonds bij een goed presterend Amerikaans bedrijf instemmen met bonussen die voor Nederlandse begrippen extreem hoog zijn, maar in de VS niet echt uit de toon vallen? Hoe lang is het verantwoord te blijven beleggen in een winstgevende supermarktketen die van alles doet om de vakbeweging buiten de deur te houden? Mag een pensioenfonds kantoren kopen die op een prachtlocatie liggen, maar tegelijkertijd een enorme hoeveelheid energie verbruiken?

Over dit soort dilemma's spraken deelnemers met bestuur en medewerkers in kleine groepjes, zodat de verschillende kanten goed naar voren kwamen en iedereen zijn mening kon geven. Hoewel die meningen soms flink uiteen liepen, was er na afloop op minstens één punt steeds grote overeenstemming: het is nuttig om hierover met elkaar van gedachten te wisselen.

Verantwoord beleggen is een onderwerp dat in de belangstelling staat. Deelnemers vinden het interessant en belangrijk omdat het raakt aan zaken die dagelijks aan de orde zijn op de televisie of in de krant, zoals de opwarming van de aarde, olieboringen op de Noordpool en de burgeroorlog in Syrië. Deze onderwerpen komen ook terug in dit verslag. Voor het bestuur is verantwoord beleggen echter veel breder. ABP belegt in meer dan 4.000 beursgenoteerde bedrijven wereldwijd. In de meeste daarvan spelen zaken die de media niet halen, maar die wel relevant zijn voor een pensioenbelegger. Startpunt van verantwoord beleggen is dat wij onze beleggingen kennen. Het gaat daarbij niet alleen om financiële prestaties, maar ook om de wijze waarop bedrijven omgaan met het milieu en hun medewerkers en hoe ze worden bestuurd. Dat soort informatie helpt het bestuur verantwoorde beleggingsbeslissingen te nemen die bijdragen aan een beter rendement op de lange termijn. Want dat is waar het uiteindelijk om draait. ABP wil een betrouwbaar pensioenfonds zijn dat zijn verplichtingen voor 2,8 miljoen Nederlanders kan waarmaken, nu en in de toekomst.

Dit is het zevende verslag dat het ABP-bestuur over verantwoord beleggen publiceert. Net als voorgaande jaren hebben we ook in 2013 belangrijke stappen gezet om het zicht op de bedrijven en fondsen waarin we beleggen, verder te verdiepen. Ook wist ABP zijn invloed als een van de grootste beleggers ter wereld te gebruiken om binnen de financiële sector meer aandacht te krijgen voor milieu, sociaal beleid en goed bestuur. Op aanbeveling van het fonds besloot een van de grootste mondiale private equityspelers een directeur duurzaamheid aan te stellen.

Daarnaast is ABP in 2013 gestart met beleggen in green bonds. Dit zijn beleggingen die niet alleen een goed rendement opleveren, maar ook ervoor zorgen dat meer kapitaal beschikbaar komt voor bijvoorbeeld zonne- en windenergie, energiebesparing en duurzame land- en bosbouw. Deze vorm van financiering is relatief nieuw en onbekend, maar in het verslagjaar was sprake van een toename in het aantal, de omvang en de kwaliteit van green bonds. Ondanks de green bonds is het aandeel van de beleggingen met een hoge duurzaamheidswaarde in de ABP-portefeuille niet gegroeid. Er was helaas onvoldoende aanbod dat aan de kwaliteitseisen voldeed.

Als ABP bedenkingen heeft bij de manier waarop een onderneming opereert, gaat het daarmee in gesprek. Het afgelopen jaar is met 196 bedrijven gesproken, soms alleen, vaak met andere grote beleggers. Dat overleg heeft een aantal duidelijke successen opgeleverd. Palmolieproducent Wilmar besloot zijn productie te verduurzamen waardoor hopelijk een einde komt aan de grote branden zoals in de zomer van 2013, toen hele delen van Indonesië en Maleisië werden verduisterd. Olieproducent BP, drie jaar geleden in de Golf van Mexico nog hoofdrolspeler bij een van de grootste olierampen in de geschiedenis, scherpte zijn veiligheidsmaatregelen aan.

Helaas wordt het beoogde resultaat niet altijd bereikt. De Tokyo Electric Power Company, eigenaar van de kerncentrale in Fukushima, die ernstig tekort schoot bij het beperken van de gevolgen van de tsunami van 2011, stond niet open voor een dialoog. Daarom zette het bestuur het bedrijf op de lijst van ondernemingen waarin het niet meer wil beleggen.

Ook in 2014 wil het bestuur in gesprek blijven over verantwoord beleggen. Daarom is dit nu onderdeel van de 14 reguliere bijeenkomsten die we aan het begin van elk jaar met de deelnemers organiseren. Daarnaast zullen we het onderwerp meer aandacht geven op abp.nl en in ABP Magazine. Zodat wij kunnen uitleggen wat wij doen en waarom. Vervolgens horen wij dan graag hoe u daar als deelnemer of stakeholder tegenaan kijkt.

Namens het bestuur van de Stichting Pensioenfonds ABP

HJ Brouwer
voorzitter

2013 in getallen

- Het totale belegde vermogen op 31 december 2013 bedroeg 299.920 miljoen euro.
- 100 Procent van de aandelen- en obligatiebeleggingen is beoordeeld op schending van de uitgangspunten van de Verenigde Naties voor verantwoord ondernemen (Global Compact).
- De 33 grote vermogensbeheerders die het externe deel van het aandelenbezit (zo'n 20 procent) beheren, zijn afgelopen jaar extra gescreend op aandacht voor milieu, sociaal beleid en goed ondernemingsbestuur.
- Met 196 ondernemingen is contact geweest over milieu, sociaal beleid en goed ondernemingsbestuur.
- Op 4.460 algemene aandeelhoudersvergaderingen in 59 landen was ABP vertegenwoordigd. Hierdoor kon het fonds zijn stem laten horen op ruim 97 procent van de vergaderingen die de bedrijven in de ABP-portefeuille voor hun aandeelhouders organiseerden.
- 4 Keer per jaar publiceert ABP op internet een nieuwe versie van de lijst met alle beursgenoteerde bedrijven waarin het belegt.
- 4.086 Beursgenoteerde bedrijven zijn onderzocht om na te gaan hoe zo'n 200 onderdelen van het ondernemingsbestuur samenhangen met het langetermijnrendement.
- De 0,084 procent van de aandelen van het Zuid-Koreaanse staalbedrijf POSCO die ABP in handen heeft, bleken voldoende om het management te laten instemmen met een onafhankelijk onderzoek naar de maatschappelijke impact van een mega-investering in India die veel maatschappelijk protest opriep.
- 4,9 Procent van het ABP-vermogen (14,5 miljard) is belegd in beleggingen met een hoge duurzaamheidswaarde.
- 15 Bedrijven zijn uitgesloten omdat ze in strijd handelen met de VN-uitgangspunten of betrokken zijn bij de productie van chemische of biologische wapens, landmijnen, clustermunitie of kernwapens, voor zover dat in strijd is met het Non Proliferatieverdrag uit 1968.

Beleid voor verantwoord beleggen

De pensioenpremies die de deelnemers en hun werkgevers elke maand afdragen, belegt ABP zodanig dat ze een zo goed mogelijk rendement opleveren tegen een

aanvaardbaar risico. Verantwoord beleggen draagt eraan bij dat deelnemers nu en in de toekomst een goed pensioen kunnen krijgen.

Milieu, sociaal beleid en goed bestuur

Om goed te kunnen beleggen, wil ABP de kansen en risico's van zijn beleggingen duidelijk in beeld hebben. Daarom gaat het bij de beleggingsbeslissingen niet alleen af op de financiële prestaties en de bedrijfsprocessen, maar kijkt het ook of bedrijven beschikken over een goed milieu- en sociaal beleid en of zij goed worden bestuurd. Dit zijn de zogenoemde ESG-factoren: environment, social en governance. ABP wil weten welke risico's zijn beleggingen op deze terreinen lopen en laat dit meewegen in de manier waarop het belegt.

Heldere verwachtingen

Voor zijn duurzaamheidsbeleid heeft ABP heldere verwachtingen geformuleerd, in aansluiting op nationale en internationale regelgeving. In de eerste plaats zijn dat de Nederlandse wetten en de internationale verdragen waarbij Nederland partij is. Bedrijven en fondsen waarin wordt belegd, moeten daarnaast handelen in lijn met de richtlijnen voor verantwoord ondernemen van de Verenigde Naties (Global Compact). Hierbij gaat het om mensenrechten, arbeidsrechten, corruptie en milieu. Belangrijk zijn ook de richtlijnen voor multinationale ondernemingen en de principes voor goed ondernemingsbestuur van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de bestuursrichtlijnen van het Internationale Corporate Governance Netwerk, een samenwerkingsverband van beleggers dat goed ondernemingsbestuur bevordert. Op verschillende manieren controleert ABP of bedrijven hieraan voldoen. Zo niet, dan kan dat het begin zijn van een dialoog die soms jaren kan duren. Als een bedrijf niet erin slaagt om ernstige tekortkomingen te verbeteren, en er ook geen zicht is op verbetering in de nabije toekomst, kan ABP tot uitsluiting overgaan en zijn belang in het bedrijf verkopen. Dit is een laatste stap die slechts bij hoge uitzondering wordt gezet, al was het alleen maar omdat op een verkochte onderneming geen invloed meer kan worden uitgeoefend.

Bijdragen aan betere prestaties

ABP heeft degelijke beleggingsprocessen en instrumenten laten ontwikkelen waarmee portfoliomanagers de duurzaamheidsinformatie van de beleggingen effectief in kaart kunnen brengen. Deze informatie speelt niet alleen een belangrijke rol bij het besluit om al dan niet in een bedrijf te beleggen, maar in de hele periode waarin een bedrijf in een van de portefeuilles zit.

Als betrokken belegger staat ABP voortdurend in contact met de bedrijven en fondsen waarin het belegt. Door goede relaties met het management te onderhouden, is het fonds niet alleen op de hoogte van de risico's en kansen, maar kan het indien nodig ook meedenken over de strategie. Dit geldt voor de beursgenoteerde ondernemingen, maar ook voor de externe fondsen die de niet-beursgenoteerde beleggingen beheren. Ook hier toont ABP zich een actieve en betrokken speler die heldere verwachtingen formuleert over de wijze waarop het vermogen wordt beheerd en die zijn invloed aanwendt om andere marktpartijen aan te sporen ook verantwoord beleggen centraal te stellen.

Krachten bundelen voor meer resultaat

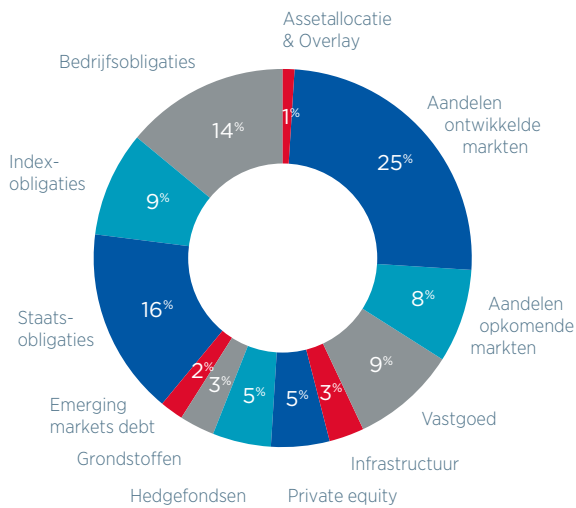
ABP is ervan overtuigd dat het meer kan bereiken door samen te werken met beleggers die op hetzelfde spoor zitten. Zo trekt het regelmatig samen met andere pensioenfondsen op in de dialoog met bedrijven om hen aan te sporen verder te verduurzamen. Daarnaast is ABP actief betrokken bij organisaties die nationaal en internationaal proberen de aandacht voor duurzaamheid en goed ondernemingsbestuur te bevorderen. Vanaf het begin is het lid van de organisatie die op initiatief van de Verenigde Naties probeert beleggers te laten handelen volgens de principes van verantwoord beleggen (UN PRI). Binnen deze PRI is ABP's uitvoeringsbedrijf APG voorzitter van de werkgroep die dit in de wereld van de hedgefondsen doet. APG zit ook, mede namens ABP, in het bestuur van de Nederlandse vereniging van institutionele beleggers Eumedion en het internationale samenwerkingsverband van institutionele beleggers dat zich bezighoudt met de kansen en risico's op de lange termijn als gevolg van klimaatverandering (IIGCC). Samen met ondermeer accountants en andere bedrijven zit APG in de raad die meer aandacht voor duurzaamheid en goed bestuur wil bereiken door andere regels te stellen voor de manier waarop ondernemingen moeten rapporteren over hoe ze functioneren op ESG-gebied (IIRC).

Milieu, sociaal beleid en goed bestuur als onderdeel van de beleggingsstrategie

ABP belegt de pensioenpremies van de deelnemers in verschillende beleggingsproducten: aandelen, obligaties, vastgoed, infrastructuur, private equity, hedgefondsen en grondstoffen. Om de risico's te spreiden, zijn de beleggingen verdeeld

over verschillende portefeuilles die alle een eigen beleggingsstrategie kennen. Verantwoord beleggen is onderdeel van elke strategie, maar wordt per categorie op maat uitgevoerd.

Grafiek 2.1
 Waarin belegt ABP zijn vermogen?

De invloed van milieu, sociaal beleid en goed bestuur wordt als onderdeel van de beleggingsprocessen continu geanalyseerd en beoordeeld omdat die de financiële prestaties van de beleggingen op de lange termijn kan beïnvloeden. ABP vindt het dan ook belangrijk om deze ESG-invloeden steeds meer in de beleggingsbeslissingen te laten meewegen. Omdat het een groot deel van zijn vermogen laat beheren door zijn eigen uitvoeringsbedrijf (70 procent), kan het eenvoudiger invulling geven aan deze overtuiging dan fondsen die een substantiëler deel extern laten beheren.

Het uitvoeringsbedrijf heeft een team van negen specialisten in dienst dat adviseert over het beleid voor verantwoord beleggen en de beleggingsteams ondersteunt bij de implementatie daarvan. Een van de teamleden is gestationeerd in Hongkong om speciale aandacht te kunnen geven aan de beleggingen in Azië en Oceanië.

De portefeuillemanagers die binnen de verschillende strategieën de beleggingsbeslissingen nemen, werken nauw samen met de leden van dit team en hebben allerhande instrumenten tot hun beschikking om voortdurend te weten hoe de bedrijven waarin wordt belegd, omgaan met bijvoorbeeld milieu en medewerkers. Hierdoor kunnen zij een goede inschatting maken van de kansen en risico's die met een belegging gepaard gaan.

ABP maakt gebruik van de diensten van onderzoeksbureau Sustainalytics dat elk kwartaal een overzicht levert van bedrijven die in strijd handelen met de tien uitgangspunten van de Verenigde Naties voor verantwoord ondernemen (Global Compact). Alle bedrijven in de portefeuille worden hierop jaarlijks gescreend. Daarnaast heeft het uitvoeringsbedrijf nog een reeks andere instrumenten ontwikkeld om goed in kaart te brengen hoe bedrijven scoren op milieu, sociaal beleid en goed bestuur. Sommige instrumenten worden ingezet in meerdere strategieën, andere zijn juist helemaal toegespitst op de specifieke aanpak van een afzonderlijke strategie.

ABP staat ook voortdurend in contact met relevante organisaties, zoals ngo's en vakbonden. Hun onderzoek over het gedrag van bedrijven of maatschappelijke vraagstukken vormt een welkome aanvulling op de eigen analyses. Dat geldt ook voor informatie van ambassades en universiteiten.

Voor de niet-beursgenoteerde ondernemingen hanteert ABP een andere aanpak dan voor de aandelen en vastrentende strategieën. Omdat het zich hierbij verbindt aan beleggingen met een langere looptijd, is het essentieel om vooraf duidelijke analyses te maken van risico's en kansen. Bij mandaten in vastgoed, infrastructuur, hedgefondsen, grondstoffen en private equity worden afspraken gemaakt met de externe beheerders van deze beleggingen zodat de verwachtingen op het terrein van duurzaamheid en goed bestuur vooraf helder zijn vastgelegd. Managers van deze beleggingen moeten regelmatig rapporteren over de voortgang en eventuele problemen.

Beter zicht op beleggingen

ABP laat constant nieuwe instrumenten ontwikkelen om de duurzaamheidsprestaties van beleggingen te meten. In 2013 is weer een nieuw model aan het al bestaande instrumentarium toegevoegd en is een belangrijke stap gezet bij de ontwikkeling van een ander model, zoals hierna wordt uitgelegd. Op verschillende manieren heeft het fonds zijn invloed als marktpartij gebruikt om meer aandacht voor duurzaamheid en goed ondernemingsbestuur te krijgen bij externe managers.

Risicowaarderingsmodel duurzaamheid en goed bestuur

Binnen de aandelenportefeuille met zo'n 400 Europese bedrijven (Europese fundamentele strategieën) heeft ABP een nieuwe manier ontwikkeld om beter in te schatten in hoeverre de waarde van een belegging reageert als gevolg van problemen op een van de ESG-terreinen. Daarbij wordt gekeken naar de risico's die bedrijven lopen, de kans dat die risico's optreden en de gevolgen ervan voor de waarde van de aandelen. Bij oliebedrijven gaat het bijvoorbeeld om de vragen hoe waarschijnlijk het is dat er een milieuramp optreedt en wat de gevolgen daarvan kunnen zijn voor de ondernemingswaarde, gebaseerd op ervaringen met rampen in het verleden. Duurzaamheidsrisico's en financiële risico's zijn op deze manier geïntegreerd in één analyse. Op basis van de uitkomst vergroot of verkleint ABP de aan het bedrijf toegekende waarde. Omdat dit model een diepgaande kennis van bedrijven en een gedegen analyse vereist, wordt het alleen bij de grotere beleggingen gebruikt en bij beleggingen waarvan op voorhand het duurzaamheidsrisico hoog wordt ingeschat.

ESG in het Quant-model

Het totale aandelenbezit is verdeeld over verschillende beleggingsportefeuilles waarvan er een, met zo'n 1.500 bedrijven, wordt beheerd met behulp van modellen (de kwantitatieve aandelenstrategieën). Er is een belangrijke stap gezet in de ontwikkeling van het zogenoemde Quant-model dat het mogelijk moet maken om in deze portefeuille duurzaamheid en goed ondernemingsbestuur een explicietere rol te laten spelen in het beleggingsproces. Hiervoor is een grootschalig onderzoek uitgevoerd naar hoe de wijze waarop een onderneming wordt bestuurd, samenhangt met het langetermijnrendement. Voor ruim 4.000 bedrijven is onderzocht hoe ze scoren op zo'n 200 criteria van goed ondernemingsbestuur (variërend van beleid om kinderarbeid te voorkomen tot anti-corruptie-maatregelen) en hoe deze scores samenhangen met de beurskoers. Belangrijkste conclusie: het rendement op de lange termijn hangt niet samen met wat een bedrijf zegt over zijn bestuur, maar wel met hoe het zijn bestuur daadwerkelijk heeft ingericht.

Doorlichten en beïnvloeden externe managers

Zo'n 20 procent van de beleggingen in aandelen wordt beheerd door ruim 30, vooral grotere, vermogensbeheerders: de externe managers. Ook deze beleggingen moeten voldoen aan het beleid voor verantwoord beleggen. Voordat ABP een nieuw samenwerkingsverband met een externe manager aangaat, maakt het uitgebreide analyses. Afspraken over onder meer het uitsluitings- en stembeleid worden vastgelegd. Vervolgens is er intensief contact met hen tijdens de gehele samenwerkingsperiode.

In 2013 is uitgebreid onderzocht waar deze externe managers staan als het gaat om verantwoord beleggen. Op zeven terreinen is gekeken wat hun beleid is en wat ze doen in de praktijk, waarna ze op elk van die terreinen zijn ingedeeld in een overzicht met vijf stadia van ontwikkeling. Op deze manier heeft ABP een goed overzicht gekregen van hoe ver de managers zijn met bijvoorbeeld de integratie van ESG-factoren in hun investeringsbeslissingen, wat ze doen aan engagements en de communicatie over verantwoord beleggen met hun klanten. ABP wil deze analyse elk jaar herhalen en de uitkomsten gebruiken bij de jaarlijkse evaluatie van de externe managers om te kijken hoe ze zich verder kunnen ontwikkelen op de punten waarop ze lager scoren.

Extra aandacht had ABP voor de private equity-fondsen, waar nu vaak nog niet veel structurele aandacht is voor verantwoord beleggen. Begin 2013 verscheen het ESG Disclosure Framework for Private Equity dat ABP samen met andere grote beleggers heeft ontwikkeld. Met dit raamwerk ontstaat er binnen de fondsen meer aandacht voor milieu, sociaal beleid en goed ondernemingsbestuur. ABP belegt in ruim 400 private equity-fondsen die voor een aantal jaren worden opgezet en beleggen in niet-beursgenoteerde bedrijven. Bij private equity heeft doorgaans alleen de manager van een fonds rechtstreeks contact met de bedrijven in dat fonds. In het nieuwe raamwerk staat gedetailleerd omschreven hoe de fondsmanager aan zijn beleggers moet rapporteren over wat hij doet aan verantwoord beleggen. Dit helpt ABP nog beter zicht te houden op zijn beleggingen in private equity.

Gesprekken met het Amerikaanse Carlyle, waaraan ABP in 2011 zijn private equity-belegger Alpinvest verkocht, leidden ertoe dat Carlyle een directeur duurzaamheid gaat aanstellen. Daarnaast hebben verschillende private equity-bedrijven waarin ABP belegt, in 2013 een ESG-beleid ontwikkeld of hebben een ESG-gerelateerde cursus gevolgd.

In 2013 besloot ABP te beleggen in een hedgefonds van een manager met wie het in 2011 niet in zee wilde gaan als co-financier van een project omdat dat fonds onvoldoende scoorde op duurzaamheid en goed ondernemingsbestuur. Zijn nieuwe fonds kon de toets vooraf wel doorstaan. Dat was het resultaat van het intensieve contact dat ABP in de tussentijd met de manager had. Dit leidde ertoe dat hij de wereldwijde uitgangspunten voor verantwoord beleggen (UN PRI) ondertekende en een eigen duurzaamheidsbeleid opzette.

De externe managers in landbouwactiviteiten rapporteerden in 2013 uitgebreid over de wijze waarop zij de zogenoemde Farmland Principles hadden ingevuld. Deze uitgangspunten, die ABP samen met andere institutionele beleggers heeft ontwikkeld, gaan onder andere over milieu-maatregelen, mensenrechten en landrechten. Deze principes helpen ABP niet alleen aan een beter inzicht in de eigen beleggingen, maar zetten ook een standaard waaraan landbouwbeleggingen moeten voldoen.

CO₂-voetafdruk van beleggingen

De bedrijven in de gehele aandelenportefeuille stoten jaarlijks 31 miljoen ton aan CO₂ uit. Dat bleek uit een analyse die ABP in 2013 maakte om inzicht te krijgen in de CO₂-voetafdruk van deze beleggingen. Voor elk bedrijf is (op basis van cijfers over 2011) bekeken hoe hoog de uitstoot is, waarna is berekend hoeveel daarvan voor rekening van ABP komt, gezien het percentage aandelen. Zo'n 90 procent van de totale uitstoot komt voor rekening van nutsbedrijven, fabrieken en elektriciteitscentrales die samen zo'n 30 procent van de portefeuille uitmaken. Dat de absolute uitstoot van de beleggingen in de afgelopen jaren is toegenomen, komt vooral doordat de omvang van de beleggingen is gegroeid. De uitstoot per euro belegd vermogen is de afgelopen vier jaar gedaald.

Een direct verband tussen de CO₂-uitstoot van een bedrijf en zijn financiële prestaties is niet ontdekt. Dit was ook niet verwacht gezien de lage prijs die momenteel voor uitstootrechten moet worden betaald. Mocht de prijs stijgen, dan kan dat wel ten koste gaan van de bedrijven met een hoge uitstoot. CO₂-emissie blijft dan ook een belangrijke factor om de risico's van de beleggingen te monitoren.

Het energiegebruik van de beleggingen in vastgoed is in 2013 met bijna 5 procent afgenomen, althans van dat deel dat meedoet aan de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB). ABP was een van de oprichters van deze duurzaamheidsvergelijker die inmiddels wereldwijd wordt gebruikt. Van al zijn nieuwe vastgoedbeleggingen vereist ABP dat ze aan GRESB meedoen via een meting vooraf en jaarlijkse vervolgmetingen. Zo'n twee derde van de vastgoedportefeuille valt inmiddels onder GRESB (198 beleggingen).

ABP heeft inzage in het totale energie- en waterverbruik van zijn vastgoedbeleggingen, de CO₂-uitstoot en de afvalstromen. De energie-, water- en CO₂-reductie van deze beleggingen is afzonderlijk te volgen. Ruim 40 procent van de beleggingen die langer dan drie jaar worden vastgehouden, is een zogenoemde Green Star. Dat betekent dat ze in de GRESB Benchmark in de hoogste categorie scoren. Op een na slaagden al deze bedrijven in 2013 erin om hun energieconsumptie te reduceren. Doordat ABP relatief grote belangen in de verschillende vastgoedbeleggingen heeft en een actieve dialoog voert (in 2013 waren er 61 contactmomenten over duurzaamheid en goed bestuur), is het een serieuze gesprekspartner.

Integratie in het beleggingsproces

Aandacht voor milieu, sociaal beleid en goed ondernemingsbestuur is een wezenlijk onderdeel van het beleggingsproces. Tabel 2.1 geeft een beeld van de integratie in de verschillende beleggingsstrategieën.

Sommige zaken gelden voor elke strategie. Voor alle beleggingen verwacht ABP dat ze handelen in lijn met de afspraken die in VN-verband zijn gemaakt over hoe bedrijven moeten omgaan met mensenrechten, arbeidsrechten, corruptie en milieu. Het uitsluitingsbeleid geldt ook voor de gehele portefeuille. De landenrisicometer, die is ontwikkeld in samenwerking met onderzoeksbureau Sustainalytics, geeft alle portefeuillemanagers zicht op de risico's van landen waar het gaat om duurzaamheid en goed bestuur. Verder worden de voorstellen voor nieuwe beleggingen (boven een bepaalde omvang) in niet-beursgenoteerde ondernemingen en nieuwe mandaten voor een externe manager ook beoordeeld door het ESG-team, als een extra check.

Tabel 2.1
Hoe kent ABP de duurzaamheidsprestaties van zijn beleggingen?

Aandelen in eigen beheer	Alle portefeuillemanagers hebben toegang tot het in eigen huis ontwikkelde ESG Dashboard dat in een oogopslag laat zien hoe een bedrijf scoort op milieu, sociaal beleid en goed ondernemingsbestuur. In het dashboard staan verder het stemgedrag van ABP bij het bedrijf, de correspondentie en de gesprekken die hebben plaatsgevonden. Ook staan er analyses in van drie onafhankelijke onderzoeksbureaus. Het ESG bedrijfsrisico's vergelijkingsprofiel, dat ABP heeft laten ontwikkelen met dataleverancier Bloomberg, geeft portefeuillemanagers inzicht in trendmatige ontwikkelingen zoals het energiegebruik in opeenvolgende jaren, de CO ₂ -uitstoot en het aantal dodelijke ongelukken. Via dit model, dat in 2013 werd geïmplementeerd, kunnen de prestaties van een bedrijf worden vergeleken met die van sector- en branchegenoten. Het in 2013 geïntroduceerde Risicowaarderingsmodel duurzaamheid en goed bestuur geeft zicht op de mate waarin de waarde van een belegging wordt beïnvloed als gevolg van risico's en kansen op een van de ESG-terreinen. Het Quant-model maakt het eenvoudiger om ESG-factoren een rol te laten spelen bij beleggingsbeslissingen in de omvangrijke portefeuille die vooral wordt beheerd met behulp van kwantitatieve modellen.
Aandelen externe managers	Bij elk nieuw mandaat dat bij een externe manager wordt ondergebracht, wordt gecontroleerd of dit gebeurt in overeenstemming met het beleid voor verantwoord beleggen. De ruim dertig grote vermogensbeheerders die voor ABP werkten, zijn in 2013 uitgebreid doorgelicht op de aandacht die ze geven aan milieu, sociaal beleid en goed ondernemingsbestuur. Deze analyse wordt elk jaar herhaald en de uitkomsten zijn onderdeel van de jaarlijkse besprekingen met deze managers.
Staatsobligaties	ABP belegt niet in landen waarvoor de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties een wapenembargo heeft afgekondigd. De Landenrisicometer wordt door de portefeuillemanagers gebruikt bij de analyse van kansen en risico's van de beleggingen in staatsobligaties.
Bedrijfsobligaties	Alle portefeuillemanagers hebben toegang tot het zelfontwikkelde ESG Dashboard dat in een oogopslag laat zien hoe een bedrijf scoort op milieu, sociaal beleid en goed ondernemingsbestuur. De portefeuillemanagers nemen in de beleggingsvoorstellen de duurzaamheidsscores op. Als die lager zijn dan de scores van vergelijkbare bedrijven, volgt een meer gedetailleerde analyse.
Inflatiegecorrigeerde leningen	Alle beleggingsvoorstellen worden beoordeeld door het ESG-team op duurzaamheid en goed ondernemingsbestuur.
Vastgoed	ABP eist van alle niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen dat ze voor de hele beleggingsperiode meedoen aan de duurzaamheidsvergelijking voor vastgoed die het fonds heeft helpen opzetten (Global Real Estate Sustainability Benchmark). Dit betekent een toetsing vooraf en een jaarlijkse meting van de duurzaamheidsprestaties. Waar nodig wordt een dialoog gestart om de prestaties te verbeteren. Aandacht voor goed bestuur is integraal onderdeel van dit proces. Doordat ABP wereldwijd een van de grootste beleggers in vastgoed is, kan het een flinke invloed uitoefenen op de sector.
Infrastructuur	Het fonds heeft het initiatief genomen om samen met andere grote beleggers een nieuw duurzaamheidsmeetinstrument voor infrastructuur te ontwikkelen dat moet gaan dienen als wereldwijde standaard. Dit helpt ABP om beter zicht te hebben op de prestaties van de beleggingen in infrastructuur.
Hedgefondsen	ABP verwacht van de fondsen dat ze een beleid hebben met aandacht voor milieu, sociaal beleid en goed ondernemingsbestuur en moedigt te aan lid te worden van de Hedge Fund Standards Board die transparantie, integriteit en goed ondernemingsbestuur in de sector promoot. Om eraan bij te dragen dat hedgefondsen dit een duidelijke plek geven in hun bedrijfsvoering, neemt het uitvoeringsbedrijf deel aan een speciale werkgroep van de UN PRI (het internationale samenwerkingsverband dat verantwoord beleggen promoot).
Private equity	Private equity-fondsen moeten aantonen dat ze beleggen volgens de normen die ABP voor verantwoord beleggen hanteert. Dankzij het nieuwe raamwerk (Disclosure Framework for Private Equity) dat mede op initiatief van ABP is ontwikkeld, is hierop in 2013 beter zicht gekomen en wordt de aandacht voor verantwoord beleggen in de hele sector gestimuleerd.
Grondstoffen	Fondsen die beleggen in landen met een verhoogd risico, waar bijvoorbeeld geen sprake is van een goed werkend overheidstoezicht, moeten niet alleen aantonen dat ze voldoen aan de UN Global Compact-regels, maar ook aan de meer gedetailleerde regels van de International Finance Corporation. Iedere manager die in risicolanden actief is, wordt jaarlijks bezocht waarbij ook locaties met een verhoogd risico worden bekeken. ABP stuurt jaarlijks een vragenlijst naar alle managers en wil direct worden geïnformeerd over belangrijke incidenten zoals ernstige ongelukken. De beleggingen bestaan niet alleen uit grondstofproducerende capaciteit, zoals land-, bos- en mijnbouw, maar ook uit grondstoffen. Beleggen in grondstoffen gebeurt zodanig dat er geen prijsopdrijvend effect optreedt, bijvoorbeeld door niet in fysieke voorraden te beleggen maar in termijncontracten. Managers die beleggen in landbouwactiviteiten, moeten voldoen aan de internationale principes voor verantwoord beleggen die hiervoor mede door ABP zijn opgesteld (Farmland Principles).

Beleggingen met een hoge duurzaamheidswaarde

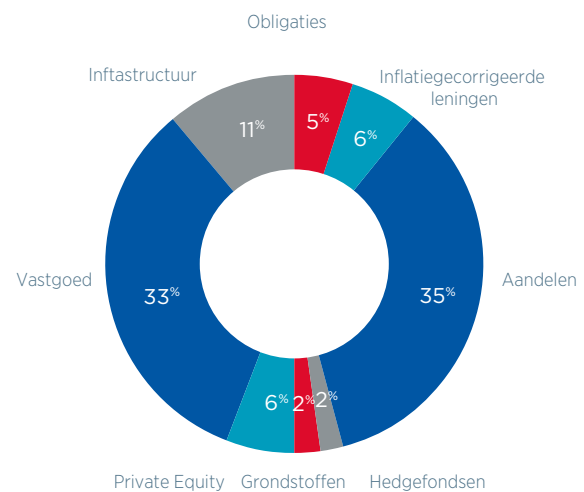
In 2013 is ABP gestart met het beleggen in 'green bonds'. Dat zijn beleggingen die ervoor zorgen dat er meer kapitaal beschikbaar komt voor duurzame activiteiten als zonne- en windenergie, energiebesparing en verantwoorde land- en bosbouw. Green bonds worden uitgegeven door instellingen die van duurzaam beleggen hun core business hebben gemaakt, dan wel bedrijven die een deel van hun activiteiten als duurzaam mogen bestempelen. Voor institutionele beleggers zijn green bonds een relatief nieuw product. Het werd voorheen vooral door banken aangeboden aan particulieren, die hiermee belastingvoordeel konden krijgen. ABP heeft voor zo'n 50 miljoen euro belegd in green bonds van de Nederlandse ontwikkelingsbank FMO en het Franse energiebedrijf EDF. Het groene karakter van de green bonds is voor ABP belangrijk, maar net als bij de andere beleggingsproducten kijkt het ook hier in de eerste plaats hoe het verwachte rendement zich verhoudt tot de risico's en de kosten.

ABP zit al langer in beleggingen die een hoge duurzaamheidswaarde kennen. Dat zijn activiteiten die bijdragen aan oplossingen voor klimaatverandering, waterschaarste, waterovervloed, vervuiling, het verlies van leefgebieden of diersoorten en de behoefte aan microfinanciering. Ook hierbij geldt dat ze niet alleen moeten bijdragen aan duurzame ontwikkeling maar ook aan een goed rendement.

Eind 2013 was ongeveer 14,5 miljard euro hierin belegd. Dat komt overeen met 4,9 procent van het totale belegd vermogen, net als in 2012. In sommige beleggingscategorieën zijn meer mogelijkheden voor duurzame beleggingen dan in andere. Zo valt 25 procent van de vastgoedportefeuille eronder. In de infrastructuurportefeuille is ongeveer een derde van het vermogen belegd in bijvoorbeeld waterzuivering, afvalverwerking, rails, scholen, zieken- en verzorgingshuizen.

In hernieuwbare energie is ongeveer 1 miljard belegd in verschillende beleggingscategorieën. Daarbij gaat het niet alleen om directe beleggingen in windparken, zonnepanelen en waterkracht, maar bijvoorbeeld ook om obligaties van bedrijven die in duurzame energie investeren. ABP heeft geen nieuwe beleggingen in duurzame energie of infrastructuur kunnen toevoegen in 2013. Er waren weinig voorstellen die aan de kwaliteitseisen voldeden. ABP heeft wel geboden op enkele duurzame energieprojecten maar is er niet in geslaagd om deze te krijgen.

Grafiek 2.2
Verdeling van de beleggingen met een hoge duurzaamheidswaarde over de beleggingscategorieën

Dialogoog met bedrijven

ABP is voortdurend in contact met de bedrijven en fondsen waarin het belegt, om ze zo goed mogelijk te kennen. Door goede relaties te onderhouden met het management blijft het op de hoogte van de laatste ontwikkelingen. Bedrijven worden aangesproken als er zorgen zijn over de duurzaamheid van de bedrijfsvoering of de bestuurspraktijk. Dit gebeurt op verschillende manieren, variërend van het geven van een mening en het stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

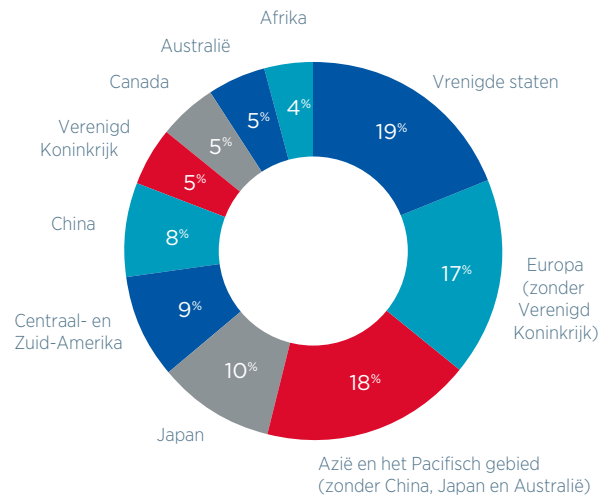
tot het starten van een intensiever proces dat als doel heeft om het gedrag van een bedrijf te veranderen. Dat laatste wordt 'engagement' genoemd en kan verschillende vormen aannemen afhankelijk van het bedrijf, de aard en omvang van de belegging en het onderwerp dat speelt. ABP trekt hierbij vaak samen op met andere institutionele beleggers, al dan niet binnen een formeel samenwerkingsverband.

Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

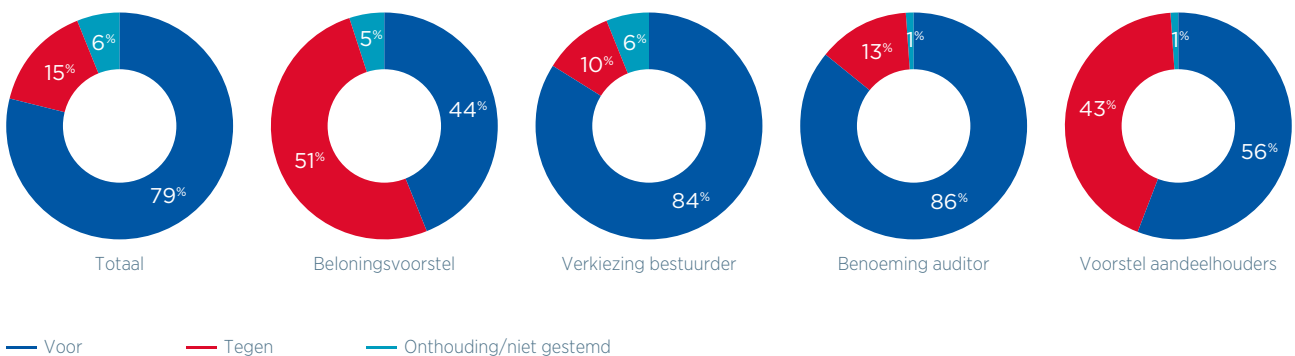
Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen is een belangrijke manier om invloed uit te oefenen op het beleid van een onderneming. ABP doet dit op basis van het stembeleid dat op abp.nl staat. In totaal was het fonds vorig jaar vertegenwoordigd op 4.460 aandeelhoudersvergaderingen in 59 landen. Hierdoor kon het zijn stem laten horen op ruim 97 procent van de algemene aandeelhoudersvergaderingen die de bedrijven in de ABP-portefeuille organiseerden. De regionale verdeling staat weergegeven in de onderstaande grafiek.

Op die vergaderingen stemde ABP over 1.650 beloningsvoorstellen, 18.599 aanstellingen of herbenoemingen van bestuurders en 1.300 aandeelhoudersvoorstellen, met name over duurzaamheidsthema's. In bijna 80 procent van de gevallen kon een voorstel op steun rekenen, in 15 procent van de gevallen werd tegen gestemd. Het meest kritisch was ABP over de beloningsvoorstellen, zoals blijkt uit het onderstaande overzicht. Iets meer dan de helft daarvan kon de toets der kritiek niet doorstaan (837). Beloningen waren te hoog, voorbarig, onnodig, niet gekoppeld aan een uitzonderlijke prestatie of gekoppeld aan een prestatie die niet bijdroeg aan het bedrijfsrendement op de lange termijn. Voorbeelden van beloningsvoorstellen waartegen het fonds zich verzette, staan verderop in dit hoofdstuk, gecombineerd met de voorbeelden van dialoog over beloningsbeleid.

Grafiek 3.1
Waar stemde ABP?

Grafiek 3.2
Hoe stemde ABP per onderwerp?

Keuzes maken om effectief te zijn

Om effectief te kunnen optreden, moet ABP kiezen met welke bedrijven het een dialoog wil aangaan. De activiteiten concentreerden zich in 2013 op de volgende gebieden: energie en klimaatverandering, verstandig personeelsbeleid en geïntegreerde verslaggeving. Daarnaast was er aandacht voor de UN Global Compact-thema's: mensenrechten, arbeidsrechten, corruptie en milieu.

In de eerste plaats treedt ABP in dialoog over onderwerpen op het terrein van milieu, sociaal beleid en goed bestuur die niet alleen maatschappelijk relevant zijn, maar duidelijk ook de waarde van de beleggingsportefeuille kunnen beïnvloeden. Dit betreft belangrijke strategische zaken zoals de samenstelling van een bestuur of operationele factoren met een langetermijnbelang. Duidelijke voorbeelden zijn het energieverbruik terugdringen en het personeelsbeleid verbeteren.

Om resultaten te kunnen boeken met een engagement, worden keuzes gemaakt op basis van de ernst en de aard van een issue: gaat het om een eenmalig incident of is er sprake van staand beleid? Relevant zijn ook de omvang van het belang in een onderneming, de grootte van de belegging ten opzichte van andere beleggingen in dezelfde portefeuille en de potentiële invloed van de kwestie op de bedrijfsprestaties en de waarde van de belegging.

In 2013 waren er 330 dialogen met 196 bedrijven over verantwoord beleggen. Het grootste deel daarvan (192) ging over onderwerpen die te maken hebben met goed ondernemingsbestuur. Ook werd gesproken over sociaal beleid (71 keer) en milieu (67 keer). De volgende paragrafen geven een beeld van de inhoud en resultaten van de dialogen op verschillende terreinen. Een overzicht van alle bedrijven waarmee is gesproken, staat in bijlage 1.

Beloningsbeleid

ABP vindt dat bonussen voor bestuurders aan voorwaarden moeten voldoen. Zo moet helder zijn waarvoor ze worden uitgekeerd en kunnen ze alleen worden gegeven voor bovengemiddeld goed presteren. Bedrijven die daarvan willen afwijken, moeten dat kunnen verantwoorden. Het is de verantwoordelijkheid van een ondernemingsbestuur om een goed beloningsbeleid op te zetten. Vaak onthoudt ABP zijn steun voor bestuurders als het beloningsbeleid niet aan deze voorwaarden voldoet.

De bonussen van respectievelijk 1,5 en 2,5 miljoen euro die Heineken begin 2013 wilde toekennen aan de CFO en de CEO vanwege de overname van Asia Pacific Brewery

waren voorbarig. Het was immers helemaal niet zeker of die overname succesvol zou uitpakken. Na aandringen van ABP is in de regeling de mogelijkheid opgenomen om de bonus terug te vorderen, mocht de overname minder opleveren dan verwacht.

Verzet was er ook tegen de speciale beloning van in totaal 10,5 miljoen euro die de CEO van DE Master Blenders 1753 kreeg bij de verkoop van het bedrijf aan Joh. A. Benckiser. Deze beloning paste niet in het bestaande beloningsbeleid en de aandeelhouders konden zich er niet over uitspreken omdat hij verpakt zat in het overnamevoorstel. Daarom stemde ABP tegen de decharge van de commissarissen die de belangen van de aandeelhouders tekort hadden gedaan door toe staan dat deze beslissingen als één pakket op de aandeelhoudersvergadering werden gepresenteerd.

Net als in 2012 stemde ABP ook in 2013 tegen de uitvoering van het beloningsbeleid bij Oracle. Ook onthield het zich bij de herbenoeming van acht bestuurders. De reden daarvoor was dat Oracle een optiepakket wilde toekennen (76 miljoen dollar in 2011 en 109 miljoen in 2012) aan managers die niet meer dan bovengemiddeld presteerden. Hoewel een meerderheid van de aandeelhouders tegen de plannen was, kon Oracle ze toch doorvoeren. Wel ging het bedrijf in gesprek met de ontevreden aandeelhouders, waaronder ABP.

ABP heeft twee jaar lang gesproken met het Zwitserse farmaceutisch bedrijf Novartis. Die gesprekken gingen zowel over de gebrekkige informatieverschaffing door bestuurders, als over het beloningsbeleid. De voorzitter van de Raad van Commissarissen vertrok met een gouden handdruk van zo'n 60 miljoen euro. Onder druk van onder andere ABP haalde Novartis dit voorstel van tafel en presenteerde een nieuwe vertrekregeling die aanmerkelijk beperkter van omvang was.

Een grote bonus waartegen ABP zich in 2013 heeft verzet, was die voor de CEO van de Simon Property Group. De kritiek betrof niet het functioneren van de topman maar de regeling. De Amerikaanse vastgoedonderneming wilde haar CEO 120 miljoen dollar in aandelen geven als hij nog vier jaar op zijn post zou blijven. Zou hij voortijdig weggaan, dan kreeg hij nog altijd de helft van dit pakket. Op de aandeelhoudersvergadering stemde slechts een kwart van de aandeelhouders voor. ABP heeft gesproken met de voorzitter van de beloningscommissie waarna de beloning werd aangepast.

De al jaren durende dialoog met Shell over zijn beloningsbeleid wierp eindelijk vruchten af. De olieproducent heeft aangekondigd dat het de huidige systematiek, waarbij bonussen worden toegekend op basis van productiegroei, zal vervangen door een systeem gebaseerd op de verhouding tussen opbrengst en geïnvesteerd vermogen. ABP verwacht dat dit ertoe zal bijdragen dat het bedrijf voorzichtiger wordt met investeren in nieuwe projecten met grote risico's, bijvoorbeeld op milieugebied. Het bedrijf zal zich meer beperken tot investeringen waarvan de kans groter is dat ze daadwerkelijk zullen renderen.

Op verzoek van een aantal vastgoedbedrijven heeft ABP eind 2013 een brief gestuurd aan alle beursgenoteerde vastgoedondernemingen in Europa om hen duidelijk te maken wat van een goed beloningsbeleid wordt verwacht. Hierdoor hebben deze bedrijven meer inzicht gekregen in hoe ze in 2014 worden beoordeeld.

Verantwoord omgaan met milieu en energie

Na bemoeienis van onder andere ABP besloot palmolieproducent Wilmar eind 2013 zijn palmolieproductie verder te verduurzamen. Het bedrijf uit Singapore, met grote plantages in onder andere Indonesië, kon jarenlang rekenen op forse kritiek van maatschappelijke organisaties en de lokale bevolking omdat het betrokken zou zijn bij ontbossing, landroof en grote veenbranden. Die branden zorgden in Singapore en Maleisië voor grote rookoverlast en voor een enorme uitstoot van broeikasgassen.

Samen met andere beleggers was ABP zo'n twee jaar in gesprek met Wilmar om te proberen de bedrijfsvoering te verduurzamen. Om maximale invloed te kunnen uitoefenen, heeft ABP niet alleen het bedrijf zelf maar ook zijn afnemers benaderd. Het fonds vond dat Wilmar moest voldoen aan de eisen die producenten, beleggers en maatschappelijke organisaties hadden vastgesteld in het rondetafeloverleg over duurzame palmolie. Met zijn nieuwe beleid gaat Wilmar nog een stap verder. Het bedrijf wil niet langer veengronden ontginnen en bijdragen aan verdere ontbossing. Conflicten met de bevolking wil het vermijden door betere informatievoorziening en meer inspraakmogelijkheden. Het nieuwe beleid geldt niet alleen voor Wilmar zelf, maar ook voor andere palmolieproducenten die aan het bedrijf leveren.

Dat verduurzaming financieel aantrekkelijk kan zijn, bewees de Engelse energieproducent DRAX. Een aantal jaren geleden had ABP zijn aandelen DRAX verkocht omdat het bedrijf als grootste uitstoter van kooldioxide in Engeland zeer kwetsbaar was voor milieubeleid in de vorm van

hogere CO₂-prijzen. Om te voorkomen dat het hieraan ten onder zou gaan, besloot DRAX van strategie te veranderen en zich meer te richten op biomassa. Aanvankelijk had ABP hierbij bedenkingen, onder meer vanwege de herkomst van de biobrandstof. DRAX slaagde echter erin om een stevig projectvoorstel te presenteren. Ook maakt het duidelijk geen hout te zullen gaan gebruiken uit oerbossen en geen hele bomen te gaan verstoken maar enkel afvalhout. ABP heeft bij DRAX erop aangedrongen om de herkomst van het hout ook te vermelden in het jaarverslag. Omdat hierdoor het vertrouwen in DRAX weer toenam, zijn opnieuw aandelen gekocht die niet lang daarna sterk in waarde stegen.

Succesvol was ook de dialoog met oliemaatschappij BP over veiligheids- en risicomanagement. Naar aanleiding van de explosie in 2010 op een boorplatform in de Golf van Mexico, waarbij 11 mensen om het leven kwamen en drie maanden lang een enorme hoeveelheid olie in zee stroomde, is een zeer intensieve dialoog met het bedrijf gevoerd. Inmiddels is het bedrijf aan een groot deel van de verwachtingen van ABP tegemoet gekomen. BP heeft meer zicht op wat er precies op de boorlocaties gebeurt, beloningen zijn beter gekoppeld aan veiligheidsprestaties en er zijn veiligheidsexperts aangetrokken uit andere sectoren zoals de ruimtevaart en het leger. In 2013 kondigde BP aan dat het de uitkomsten van controles door onafhankelijke veiligheidsexperts met de aandeelhouders zal gaan delen, zoals ABP had verzocht. Deze en andere verbeteringen waren aanleiding om de belegging in BP aan te houden.

Olieboorbedrijf Transocean, dat eveneens nauw bij de ramp in de Golf van Mexico was betrokken, is aanmerkelijk minder ver. Op meerdere manieren is geprobeerd zicht te krijgen op de maatregelen van Transocean om de veiligheid te vergroten. Lange tijd zonder veel resultaat. Afgelopen jaar zag ABP echter de eerste tekenen van een cultuuromslag bij het bedrijf; de voorzitter stapte op en Transocean begon iets meer openheid te geven. ABP vindt dat stappen in de goede richting, maar heeft nog veel onbeantwoorde vragen. Om daarop antwoord te krijgen, zal in 2014 de dialoog met Transocean worden geïntensiveerd.

Samen met andere grote beleggers heeft ABP aan kolen-, olie-, gas- en elektriciteitsbedrijven gevraagd hoe ze in hun bedrijfsvoering rekening houden met een afname van het gebruik van fossiele brandstoffen. Als overheden vasthouden aan de doelstelling om de opwarming van de aarde te beperken tot twee graden, zal dat leiden tot een forse daling in het gebruik van fossiele brandstoffen. Tot nu toe lijken energiebedrijven met zo'n scenario nog geen

rekening te houden. De 200 grootste fossiele brandstof-bedrijven gaven in 2012 gezamenlijk 674 miljard dollar uit aan het zoeken naar en het in ontwikkeling brengen van nieuwe olie-, kolen- en gasreserves. Als de wereldleiders vasthouden aan hun klimaatdoelen, zouden die investeringen niet of veel minder rendabel kunnen uitpakken. Daarom willen ABP en andere beleggers dat dit soort bedrijven meer rekening houden met het klimaatbeleid.

Bescherming van de kleine aandeelhouder

ABP ging in gesprek met KPN toen America Móvil het Nederlandse telecombedrijf dreigde over te nemen. ABP zag zijn positie bedreigd en drong aan op een betere bescherming van de kleine aandeelhouders. Doordat America Móvil zijn bod terugtrok, verdween de dreiging weer.

Italië kent een systeem waarbij minderheidsaandeelhouders die samen een relatief klein deel van de aandelen bezitten, onafhankelijke kandidaten kunnen voordragen voor zowel de Raad van Bestuur als voor de Raad van Statutaire Accountants die toeziet op het werk van de accountant. ABP maakt al sinds 2009 gebruik van deze zogenoemde Voto di Lista en werkt samen met andere aandeelhouders in het samenwerkingsverband Assogestioni. In 2013 heeft ABP opnieuw bestuurders benoemd weten te krijgen, zoals bij energiebedrijf Enel, verzekeringsmaatschappij Assicurazioni Generali, kabelproducent Prysmian, gas-transportbedrijf Snam en bank Unicredit.

Om dit ook in Rusland te kunnen doen, is ABP's uitvoeringsbedrijf APG in 2013 lid geworden van een samenwerkingsverband van grote Russische en buitenlandse beleggers. Deze Investor Protector Association (IPA) wil goed ondernemingsbestuur bevorderen en meer vertegenwoordigers van kleine aandeelhouders in besturen krijgen. In oktober heeft APG deelgenomen aan een beleggerspanel op een tweedaagse conferentie over een nieuwe Russische code voor goed ondernemingsbestuur, georganiseerd door de aandelenbeurs van Moskou en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO). Druk van ABP heeft ertoe bijgedragen dat het aantal onafhankelijke bestuurders in Japanse bedrijven is toegenomen. Samen met andere grote beleggers is jarenlang bij de Japanse overheid gelobbyd voor de verplichting om ook onafhankelijke leden een plek in het ondernemingsbestuur te geven. Tot vorig jaar was Japan een van de weinige landen die zo'n verplichting niet kende. De eis om met ingang van 2013 in elk beursgenoteerd bedrijf minimaal één onafhankelijke bestuurder te hebben, is een zogenoemde 'pas toe of leg uit regel' waar bedrijven onderuit kunnen als ze daar een goede reden voor geven. Als aandeelhouder probeert

ABP bedrijven ertoe aan te zetten om wel aan de nieuwe regel te voldoen, het liefst met meerdere bestuurders. Die druk heeft tot enkele resultaten geleid. Zo verhoogde autobouwer Toyota het aantal van nul naar drie.

ABP is samen met andere beleggers erin geslaagd om echt onafhankelijke bestuurders in de top van het Braziliaanse oliebedrijf Petrobras te krijgen. De grootste onderneming van Latijns-Amerika, die voor een fors deel in handen is van de Braziliaanse overheid, heeft twee plekken in het bestuur gereserveerd voor vertegenwoordigers van de minderheidsaandeelhouders. In 2012 werden die nog bezet door vertegenwoordigers van bedrijven waar de overheid ook weer een grote vinger in de pap had. In 2013 beloofde Petrobras ook om meer openheid te geven over de vaststelling van de verkoopprijzen van diesel en benzine die volgens de minderheidsaandeelhouders te laag waren. Voor de Braziliaanse overheid waren die lage prijzen prettig omdat ze de inflatie binnen de perken hielden, voor de minderheidsbeleggers betekenden ze vooral onnodig lage rendementen.

Zijn tien grootste holdings in India heeft ABP benaderd om een einde te maken aan de achterstelling van buitenlandse beleggers. Lange tijd bepaalde de Indiase overheid dat buitenlanders niet meer dan een deel van een bedrijf mochten bezitten. Aanvankelijk ging dat om maximaal 25 procent van de aandelen. Later werd dat een hoger percentage, variërend per sector. Inmiddels hebben bedrijven zelf de mogelijkheid de grens te verhogen of af te schaffen. Een aantal bedrijven heeft het percentage verhoogd en één bedrijf heeft de beperking helemaal afgeschaft.

In Zuid-Korea probeert ABP te bereiken dat bedrijven hun aandeelhouders van betere informatie voorzien. Nu krijgen ze voorafgaand aan de aandeelhoudersvergaderingen vaak voorlopige cijfers opgestuurd en een voorlopige accountantsverklaring. Pas op de vergadering zelf volgen de definitieve stukken. Voor institutionele beleggers is dat erg onhandig omdat die meestal elektronisch (van afstand) stemmen. ABP probeert de definitieve stukken eerder te krijgen door zowel de Zuid-Koreaanse overheid te beïnvloeden, die de regelgeving zou moeten aanpassen, als bedrijven onder druk te zetten. Ondernemingen waarin het fonds relatief veel belegt, zijn inmiddels gewaarschuwd dat ze in 2014 niet hoeven te rekenen op goedkeuring van de financiële stukken zolang er geen werkzame oplossing komt. Een eerste resultaat is bereikt. Elektronicagigant Samsung heeft beloofd het definitieve oordeel van de accountant te sturen en een samenvatting van de definitieve cijfers. Het uiteindelijke doel is dat de hele markt zijn gewoontes verandert.

Verstandig personeelsbeleid

Als bedrijven hun personeelsbeleid op een goede manier inrichten, lijkt dat een positief effect te hebben op hun succes op de lange termijn. Die conclusie kwam naar voren uit een uitgebreid onderzoek dat een specialist van het ESG-team dit jaar samen met een portefeuillemanager uitvoerde. Zij spraken hiervoor zo'n 20 grote Europese bedrijven uit de consumentensector en maakten gebruik van wetenschappelijk onderzoek.

De wijze waarop een bedrijf zijn personeelsbeleid heeft vormgegeven en zijn medewerkers aanstuurt, geeft een goede indicatie voor het mogelijke succes van een onderneming om haar langetermijndoelen te bereiken. Daarom neemt ABP bij de analyses van bedrijven steeds vaker ook vragen op dit terrein mee. Beschikt het huidige personeelsbestand over de capaciteiten die nodig zijn om de langetermijnstrategie succesvol te kunnen uitvoeren? Hoe zorgt een bedrijf ervoor dat het zijn talentvolle medewerkers behoudt en verder ontwikkelt? Hoeveel investeert het in trainingen? Wat is de betrokkenheid van medewerkers bij een onderneming? Hoe staat het met hun gezondheid? Hoe hoog is het verloop? Hoe zijn de arbeidsverhoudingen?

Die arbeidsverhoudingen stonden onder druk bij Giant/Martin's, een van de Amerikaanse ketens van levensmiddelenconcern Ahold, waar vakbondsactiviteiten werden belemmerd. Na een intensieve dialoog kondigde Ahold begin vorig jaar aan meer aandacht hieraan te besteden. Zo moest ook in de praktijk duidelijk worden dat het iedere werknemer vrijstaat om lid te worden van een vakbond, en dat die bond voor zijn leden kan onderhandelen over de arbeidsvoorwaarden. Het bedrijf heeft dit inmiddels in zijn 'employment principles' vastgelegd. Ahold maakt hiermee duidelijk dat voortaan op dit terrein voor het hele bedrijf hetzelfde beleid geldt. Ook is het reguliere onderzoek naar de medewerkerstevredenheid uitgebreid naar de Amerikaanse vestigingen, zoals ABP had gevraagd.

Optreden van ABP heeft ertoe bijgedragen dat het Amerikaanse vastgoedbedrijf AvalonBay zijn veiligheidsbeleid heeft aangescherpt. Op een fors aantal punten overtrad AvalonBay de wettelijke regels die de gezondheid en de werkveiligheid van medewerkers en onderaannemers moeten beschermen. Er waren onveilige situaties op bouwplaatsen waar meerdere ongelukken plaatsvonden, waarvan een met dodelijke afloop. Deze informatie was aanleiding om de beleggingen in AvalonBay voorlopig niet uit te breiden en een dialoog te starten. Gesprekken met management, onderaannemers en personeel hebben inmiddels ertoe geleid dat het bedrijf zijn veiligheidsbeleid heeft aangescherpt.

Er zijn speciale medewerkers aangesteld en veiligheidscores op de bouwplaatsen zullen van invloed zijn op de bestuurdersbeloningen. Ook ziet AvalonBay strenger erop toe dat toeleveranciers, aannemers en onderaannemers hun veiligheid op orde hebben.

ABP heeft regelmatig met Siemens gesproken over de prestaties van de afgelopen jaren en de samenstelling van het bestuur. ABP heeft er vertrouwen in dat de nieuwe CEO de veranderingen zal doorvoeren die nodig zijn om het bedrijf gereed te maken voor de toekomst en steunt de ingezette bestuursvernieuwing. Als onderdeel daarvan zal de voorzitter van de Raad van Commissarissen bekend moeten maken wie hem gaat opvolgen als RvC-voorzitter. Voor een spoedige en soepele opvolging zal dat uiterlijk op de algemene aandeelhoudersvergadering van 2015 moeten gebeuren.

Mensenrechten

Met het Zuid-Afrikaanse MTN heeft ABP gesproken over hoe het bedrijf omgaat met het doorspelen van klantinformatie aan overheden. Het telecombedrijf is onder meer actief in dictatoriaal geregeerde landen als Iran en Syrië. Het zou betrokken kunnen raken bij mensenrechtenschendingen in de Syrische burgeroorlog door informatie over gebruikers te leveren aan de overheid. In een gesprek in Johannesburg wees MTN erop dat het zaken doet met beide partijen in het Syrische conflict en dat het probeert om daarbij een neutrale positie te behouden. MTN zegde toe dat het in het voorjaar van 2014 naar buiten komt met een verduidelijking van zijn mensenrechtenbeleid en de middelen die het daarvoor inzet.

Activiteiten in Syrië waren voor ABP ook aanleiding contact op te nemen met het Amerikaanse technologiebedrijf NetApp. Toen de opstandelingen in 2011 hun strijd tegen president Assad net waren begonnen, verkocht NetApp naar verluid een opslagsysteem voor computerdata aan de Syrische overheid. NetApp liet weten dat het volledig meewerkt aan een onderzoek naar deze zaak door de Amerikaanse overheid en dat het hangende dit onderzoek niet inhoudelijk op de beschuldigingen kan reageren. Wel heeft NetApp zijn interne procedures aangescherpt zodat er meer onderzoek en controles worden gedaan tijdens het verkoopproces zodat NetApp zijn klanten nog beter kent.

Bij Gazprom heeft ABP gevraagd wat het beleid is voor de omgang met maatschappelijke organisaties. Aanleiding was de ophef die ontstond over de manier waarop het Russische olie- en gasbedrijf zou zijn opgetreden tegen actievoerders van Greenpeace die demonstreerden bij een

olieplatform in de Noordelijke IJszee. ABP heeft het belang van een constructieve dialoog met maatschappelijke organisaties onderstreept. Gazprom was het daarmee eens, maar benadrukte ook dat zijn medewerkers door protestacties niet in gevaar mogen worden gebracht. In antwoord op vragen stelde Gazprom dat er geen buitensporig geweld was gebruikt bij de arrestatie van de demonstranten. Op het hoofdkantoor van Gazprom is ook gesproken over de milieu- en veiligheidsmaatregelen die het bedrijf treft bij boringen in het poolgebied. Gazprom stuurde hierover aanvullende informatie.

Tegengaan omkoping en corruptie

Toen de Italiaanse autoriteiten eind 2012 een onderzoek startten naar een mogelijke omkoopzaak in Algerije waarbij het olieservicebedrijf Saipem betrokken was geweest, was dat voor ABP aanleiding om het bestuur van de onderneming onder de loep te nemen. Uit een analyse van het ESG-team bleek dat Saipem achterbleef bij vergelijkbare bedrijven waarna in 2013 is besloten de aandelen te verkopen. Dat bleek een verstandige beslissing. Toen het bedrijf niet lang daarna een groot intern onderzoek aankondigde en de winstverwachtingen naar beneden bijstelde, daalden de koersen op één dag met 39 procent. Niet lang daarna ging daar nog 25 procent van af.

ABP heeft het Brits-Zwitserse grondstoffenbedrijf GlencoreXstrata gevraagd bekend te maken welk beleid het voert om corruptie en omkoping tegen te gaan. Het bedrijf is actief in veel landen die hoog scoren op de verschillende corruptie-indexen en moet daarom een duidelijk beleid hebben voor medewerkers en andere betrokkenen. In 2013 zijn er gesprekken geweest met verschillende medewerkers van het bedrijf, onder wie de bestuurder die verantwoordelijk is voor het gezondheids- en veiligheidsbeleid. GlencoreXstrata is ook gevraagd om openbaar te maken hoe het bij de winning van kolen rekening houdt met mogelijke overheidsmaatregelen om het gebruik van fossiele brandstoffen terug te dringen en welke plannen er zijn voor de

uitbreiding van het bestuur. ABP benadrukte hoe belangrijk het is om een alomvattende duurzaamheidsstrategie te hebben en een visie op de omgang met de zorgen van betrokkenen.

Positief oordeel over dialoog met staalbedrijf POSCO

Meerdere maatschappelijke organisaties dienden eind 2012 een klacht in tegen ABP bij het Nationaal Contactpunt, een onafhankelijk orgaan dat erop moet toezien dat Nederlandse bedrijven zich aan de OESO-richtlijnen houden. De klacht ging over de vraag hoe ver de verantwoordelijkheid van een pensioenfonds als verantwoord belegger strekt. De klagende partijen, waaronder ontwikkelingsorganisatie Both Ends en de Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO), stelden dat ABP meer zou moeten doen tegen de activiteiten van staalbedrijf POSCO. Deze Zuid-Koreaanse onderneming, waarvan ABP 0,084 procent van de aandelen bezit, investeert in het oosten van India miljarden in een fabriek, mijnen, spoorlijnen en een haven. Voor dit megaproject moeten volgens organisaties ter plekke zo'n 20.000 mensen verhuizen. Bij protesten hiertegen kwamen drie mensen om het leven.

Het Nederlandse OESO-contactpunt oordeelde in september dat ABP wel degelijk zijn verantwoordelijkheid had genomen door POSCO aan te spreken op zijn bedrijfspraktijk en duurzaamheidsbeleid. Ook heeft ABP in India de activiteiten van POSCO bezocht en gesprekken gevoerd met lokale autoriteiten en politie en daarin steeds naar voren gebracht dat de mensenrechten niet mogen worden geschonden.

POSCO heeft laten weten dat het wil meewerken aan een onderzoek ter plekke door een onafhankelijke instantie, zoals voorgesteld door ABP en de maatschappelijke organisaties die naar het Nationaal Contactpunt waren gestapt.

Uitgesloten bedrijven en landen

Op dit moment staan 15 bedrijven op de door het bestuur vastgestelde uitsluitingslijst (zie bijlage 2). Daarbij gaat het onder andere om bedrijven die clusterwapens produceren. Productie van deze wapens was voor ABP al sinds 2007 een uitsluitingsgrond, maar sinds begin 2013 geldt in Nederland ook een wettelijk verbod om in clusterwapenproducenten te beleggen. Verder belegt het fonds niet in bedrijven die betrokken zijn bij het maken van anti-persoons(land)mijnen, chemische en bio-

logische wapens. Bedrijven die kernwapens produceren, worden uitgesloten als ze dit doen in tegenspraak met het door Nederland geratificeerde internationale verdrag dat de kernwapenverspreiding moet tegengaan (Nuclear Non-Proliferation Treaty). ABP ziet uitsluiting als laatste stap en probeert die te voorkomen. Op een verkochte onderneming kan het immers geen invloed meer uitoefenen.

Eind 2013 besloot het bestuur om de belangen van ABP in Tokyo Electric Power Company (TEPCO) te verkopen en het bedrijf uit te sluiten. TEPCO is de eigenaar van de kerncentrale in Fukushima. Door een aardbeving en tsunami raakten begin 2011 drie van de zes reactoren zo ernstig beschadigd dat 150.000 mensen uit de omgeving geëvacueerd moesten worden en een enorme hoeveelheid radioactief water in zee stroomde. Nog altijd heeft de Japanse overheid het probleem niet onder controle en experts vrezen dat veel geëvacueerde omwonenden nooit meer naar huis terug kunnen.

TEPCO was vooraf op de hoogte van de zwakke plekken in de centrale, maar verzuimde om voldoende voorzorgsmaatregelen te nemen. Ook na de vloedgolf ging het bedrijf meerdere keren in de fout door veiligheidsrisico's verkeerd in te schatten en informatie achter te houden, waardoor de gevolgen van de ramp nodeloos groot werden.

Op basis van de in VN-verband gemaakte afspraken over hoe bedrijven moeten omgaan met mensenrechten (Global Compact), moet een onderneming voldoende aandacht hebben voor de publieke veiligheid en schade aan het milieu zo veel mogelijk voorkomen. TEPCO voldeed daar naar het oordeel van ABP niet aan. Ook een dialoog leverde weinig op. In 2012 had ABP een ontmoeting met de directie en in 2013 was er schriftelijk contact. Beide met weinig resultaat. De bedrijfscultuur en de manier waarop TEPCO zijn bestuur heeft ingericht, gaven niet de indruk dat er in de nabije toekomst iets zou kunnen verbeteren, waardoor een verder engagement geen zin had.

Naast TEPCO staan nog twee andere bedrijven op de uitsluitingslijst omdat ze zich niet houden aan de Global Compact-afspraken. De Amerikaanse supermarktketen Walmart werd daar begin 2012 opgezet vanwege het beperken van werknemersrechten. Bij de Chinese oliemaatschappij PetroChina gebeurde dat in hetzelfde jaar omdat ze duidelijk tekort schoot bij het voorkomen van mensenrechtenschendingen in Birma en Soedan.

Twee bedrijven uit de Verenigde Staten die eind 2012 op de uitsluitingslijst stonden, zijn daar half 2013 weer van afgehaald. Kaman Corporation en Lockheed Martin maakten bekend dat ze niet langer betrokken zijn bij de productie van clusterwapens.

Verder belegt ABP niet in staatsobligaties van landen waarvoor de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties een wapenembargo heeft afgekondigd. Dat betekent dat er in de portefeuille geen obligaties zitten van Somalië, Congo, Sudan, Noord-Korea, Iran, Libië, Ivoorkust, Irak, Liberia en Eritrea. In 2013 zijn geen nieuwe landen op de uitsluitingslijst gezet.

Dialogoog met regelgevers en marktpartijen

Het is voor ABP belangrijk dat overheid en marktpartijen goede regels afspreken die eraan bijdragen dat het fonds ook op de lange termijn kan blijven zorgen voor een goed pensioen voor zijn deelnemers. Daarvoor zijn onder andere goed functionerende financiële markten van belang,

net als een stabiel klimaat dat geen bedreiging vormt voor de waarde van de beleggingen. ABP treedt in overleg met relevante partijen om dit te bevorderen. De dialogoog met regelgevers en marktpartijen had in 2013 betrekking op de volgende onderwerpen.

Duidelijke en strengere Europese milieuregels

De manier waarop de Europese Unie de CO₂-uitstoot probeert terug te dringen, is niet effectief. Het handelssysteem in vervuillingsrechten dat in 2005 werd ingevoerd (ETS) heeft nauwelijks resultaat. Belangrijkste oorzaak voor het falen is dat er te veel uitstootrechten in de markt zijn. Daardoor ligt de prijs te laag waardoor het voor bedrijven vaak niet aantrekkelijk is om te investeren in schone technologieën. Gasgestookte elektriciteitscentrales, die relatief weinig uitstoten, worden nu soms helemaal niet gebruikt terwijl kolencentrales, die gemiddeld voor veel meer vervuiling zorgen, volop draaien omdat ze goedkoper zijn.

Samen met andere grote beleggers, verenigd in de Institutional Investor Group on Climate Change, pleit ABP bij de Europese instellingen voor een beleid dat wel werkt. Op de korte termijn zal Europa het overschot aan emissierechten uit de markt moeten halen en op de lange termijn zal het systeem zodanig moeten worden hervormd dat dit soort overschotten niet opnieuw kunnen ontstaan.

Doordat de energiemarkt niet optimaal werkt, blijft het voor ABP moeilijk om fors te beleggen in alternatieve energiebronnen als wind- en zonnekracht. Op dit moment zijn windmolenparken nog altijd voor een groot deel afhankelijk van subsidies en belastingvoordelen. Dat is geen solide basis voor beleggingen op de lange termijn. Een overheid kan in principe immers elk moment besluiten om de subsidie stop te zetten of de fiscale regels aan te scherpen.

Cultuurverandering in de financiële sector

De wereldwijde economische crisis die eind 2008 uitbrak, vond mede zijn oorsprong in de financiële sector. Dat banken hun risicobeheer niet op orde hadden, was een van de oorzaken en de leiders van de grote wereldeconomieën (G20) spraken dan ook af dat banken meer duidelijkheid over hun risico's moesten geven. Samen met andere institutionele beleggers overlegt ABP regelmatig met banken over hoe zij met hun risico's omgaan. Dat gebeurde ook in 2013, mede naar aanleiding van de eerste rapporten die banken over hun risicobeleid hadden geproduceerd volgens de nieuwe, strengere regels, die waren afgesproken na het G20-overleg in de zogenoemde Enhanced Disclosure Task Force.

Daarnaast is in 2013 met afzonderlijke internationale banken gesproken over hoe zij hun cultuur veranderen, zodat een herhaling van wat in 2008 gebeurde minder waarschijnlijk wordt. In die bijeenkomsten ging het ook over hoe banken de nieuwe wettelijke regels over kapitaalreserves

en beloningen toepassen. Verder is gekeken hoe bonussen kunnen worden ingezet om cultuurveranderingen tot stand te brengen.

Het uitvoeringsbedrijf van ABP is in 2013 lid geworden van een samenwerkingsverband van beleggers dat opgericht is naar aanleiding van het rapport van de commissie-Kay. Deze commissie onder leiding van economiehoogleraar John Kay adviseerde investeerders om meer betrokken te zijn bij, en samen te werken met, de bedrijven waarin ze beleggen. De beleggers die met dit advies aan de slag gingen, hebben voorgesteld om een speciale organisatie op te richten. Die moet het eenvoudiger maken om een dialoog te voeren bij bedrijven die veel verschillende aandeelhouders hebben.

Betere bedrijfsrapportages

De Europese Commissie heeft in 2013 een voorstel gepubliceerd om bepaalde grote bedrijven en holdings in Europa verplicht te laten rapporteren over wat zij doen aan duurzaamheid en goed ondernemingsbestuur. Met dit voorstel, dat nog moet worden goedgekeurd door de Europese Raad en het Europees Parlement, lijkt het einde in zicht van een proces dat al in 2009 van start ging. ABP was daarbij vanaf het begin nauw betrokken, door onder andere deel te nemen aan de commissie van ambtenaren en deskundigen die het voorstel voorbereidde. Via het International Corporate Governance Network is druk uitgeoefend op de Europese bestuurders om de voortgang van deze regelgeving te bespoedigen.

Meer aandacht krijgen voor duurzaamheid was ook een van de doelen van de zogenoemde International Integrated Reporting Council (IIRC) die in december 2013 een opzet presenteerde over hoe bedrijven in één verslag kunnen rapporteren hoe ze waarde creëren op korte, middellange en lange termijn. In de IIRC hebben bedrijven, maatschappelijke organisaties, accountants en institutionele beleggers als ABP afspraken gemaakt over welke informatie in zulke holistische verslagen moet worden opgenomen. De verslagen moeten niet alleen ervoor zorgen dat bedrijven een duidelijker beeld geven van hoe hun business model werkt en hoe ze met hun financiën omgaan, maar ook van de milieu- en sociale aspecten van hun bedrijfsvoering. ABP is tevreden met de opzet die er nu ligt en wil zich ervoor inzetten dat ondernemingen ervan gebruik gaan maken, net als beleggers.

Nationale regels voor ondernemingsbestuur

Bij de commissie die in Duitsland de code voor goed ondernemingsbestuur herzielt, heeft ABP erop aangedrongen dat er meer openheid komt voor aandeelhouders over de benoeming en achtergronden van de mensen in die besturen. In Duitsland is dit een taak van de Raad van Commissarissen, die aandeelhouders geen informatie hoeft te geven over de selectieprocedure en de daarbij geldende criteria. Om te kunnen beoordelen of de onafhankelijkheid van het ondernemingsbestuur is gewaarborgd, wil ABP over elke bestuurder meer informatie op de websites en in de jaarverslagen.

Aan de Amerikaanse overheid heeft ABP gevraagd om de regels voor ondernemingsbestuur zodanig aan te scherpen dat bestuurders voor hun (her)benoeming minimaal 50 procent van de stemmen moeten hebben bij aandeelhoudersvergaderingen. Nu hebben afzonderlijke bestuurders geen meerderheid nodig. Verder moet een einde komen aan de praktijk dat bestuurders die op de aandeelhoudersvergadering worden weggestemd, vrij snel weer terugkeren op hun oude plek. Daarnaast wil ABP dat een CEO niet langer voorzitter kan zijn van het ondernemingsbestuur, zodat die plek vrij blijft voor iemand die minder in beslag wordt genomen door het dagelijkse reilen en zeilen en meer op de lange termijn kan letten. Ook moet meer openheid komen over bijdragen van bedrijven aan politieke partijen en lobby-uitgaven.

Meer aandacht voor langetermijnfinanciering

ABP steunt het voornemen van de Europese Commissie om langetermijnfinanciering te stimuleren. Dat kan economische groei bewerkstelligen en bijvoorbeeld ervoor zorgen dat meer alternatief kapitaal beschikbaar komt voor het midden- en kleinbedrijf. De Europese Commissie, die begin 2013 een zogenoemd Groenboek over dit onderwerp uitbracht, verwacht dat met name pensioenfondsen geschikt zullen zijn voor langetermijnfinanciering omdat ze veel langetermijnverplichtingen hebben.

ABP vindt de plannen van de Commissie nog erg globaal en wil niet dat ze uitmonden in verplichtingen die de meest optimale manier van beleggen in de weg staan. Bijvoorbeeld via de eis om een vast percentage van de beleggingen voor langetermijnfinanciering te reserveren of een beperking op beleggingen buiten de Europese Unie. Ook zal het nieuwe beleid moeten passen in de vele maatregelen die de EU recentelijk heeft genomen, en op dit moment nog voorbereidt, voor het reguleren van de financiële markten. Die kunnen ook gevolgen hebben voor langetermijnfinanciering. ABP ondersteunt daarom ook de uitgangspunten voor langetermijnfinanciering die zijn opgesteld door de G20 en de OESO, omdat die benadrukken dat nieuwe (toezicht)regelgeving geen onnodige belemmeringen voor langetermijnbeleggingen mag opwerpen.

Vooruitblik op 2014

In 2014 wil het bestuur met de deelnemers in gesprek blijven over verantwoord beleggen. Via abp.nl, ABP Magazine en op andere manieren wil het duidelijk maken wat verantwoord beleggen voor het grootste pensioenfonds van Nederland betekent, hoe dat vorm krijgt in de praktijk en hoe het zich verhoudt tot de hoofdtaak van het fonds: zorgen dat deelnemers een

goed pensioen hebben op het moment dat ze stoppen met werken. Ook de verslaggeving over verantwoord beleggen, wil ABP verder professionaliseren. Het verslag over 2014 zal worden beoordeeld door een onafhankelijke auditor, zoals ook gebeurt met het financiële verslag.

Jaarlijks evalueert ABP zijn beleid voor verantwoord beleggen. In de eerste weken van 2014 heeft het bestuur zich gebogen over de vraag of het moet blijven beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij de productie van kernwapens. Besloten is niet van koers te veranderen aangezien de huidige beleggingspraktijk in lijn is met het objectieve kader van wet- en regelgeving dat bij het uitsluitingsbeleid wordt gebruikt. In de rest van het jaar zal het bestuur zich blijven buigen over de vraag in hoeverre de praktijk al dan niet moet worden bijgesteld naar aanleiding van maatschappelijke onderwerpen die de deelnemers belangrijk vinden.

Een onderwerp dat zeker op belangstelling van ABP kan blijven rekenen, is klimaatverandering. ABP is een project gestart waarin het op basis van verschillende scenario's wil vaststellen hoe klimaatbeleid de toekomstige vraag naar energie in de wereld kan veranderen en wat de mogelijke risico's en kansen zijn voor energie-gerelateerde investeringen van bijvoorbeeld oliemaatschappijen en elektriciteitscentrales. Ook in de dialogen met afzonderlijke ondernemingen zal het onderwerp terugkomen, bijvoorbeeld in Noord-Amerika waar met grote beursgenoteerde bedrijven zal worden gesproken over schaliegas, milieu en veiligheid.

Een paar jaar geleden was ABP een van de eerste pensioenfondsen die besloten om grootschalig in infrastructuur te beleggen. Het fonds heeft nu het initiatief genomen om een instrument te ontwikkelen dat wereldwijd kan worden gebruikt bij het beoordelen van de duurzaamheid van infrastructuurbeleggingen. Begin 2014 zal worden onderzocht hoe het in de praktijk functioneert. De volgende stap is ervoor zorgen dat dit model ook door anderen gaat worden gebruikt. Het beoogde eindresultaat is een wereldwijde standaard die voor bedrijven duidelijk maakt waaraan ze moeten voldoen om eenvoudiger duurzaam te kunnen opereren.

In juni 2014 is ABP een van de sponsoren van het congres van het International Corporate Governance Network dat in Amsterdam zal plaatsvinden. Het ICGN is het samenwerkingsverband van beleggers dat wereldwijd streeft naar betere ondernemingsbesturen. Voor deze jaarlijkse bijeenkomst zullen honderden mensen naar Nederland komen om hun kennis te delen over toezicht op de financiële sector, ethisch ondernemerschap en de overgang naar een economie die minder afhankelijk is van fossiele brandstoffen. Samen met maatschappelijke organisaties en marktpartijen werkt ABP aan een verdere verduidelijking van wat de herziene OESO-richtlijnen over maatschappelijk verantwoord ondernemen betekenen voor institutionele beleggers. ABP zal verdergaan met het ontwikkelen en optimaliseren van instrumenten die het eenvoudiger maken voor beleggers om in hun dagelijks werk rekening te houden met hoe beleggingen presteren op het gebied van milieu, sociaal beleid en goed bestuur. Dit betekent met name dat het model voor de kwantitatieve aandelenstrategieën verder wordt uitgebouwd. Dit model gaat vooral worden gebruikt bij de dagelijkse beleggingsbeslissingen in deze aandelenportefeuille met ruim 1.500 bedrijven.

De gesprekken met ondernemingen over personeelsbeleid wil ABP voortzetten. Samen met andere marktpartijen zal het bedrijven aansporen meer openheid te geven over wat ze met hun personeelsbeleid willen en wat ze daadwerkelijk doen. Deze informatie zal de portefeuillemanagers helpen om betere analyses te maken van de bedrijven waarin wordt belegd.

ABP wil ook doorgaan met het bevorderen van de aandacht voor duurzaamheid en goed bestuur in de wereld van de grote vermogensbeheerders, de private equity- en de hedgefondsen. Ook zal het zijn invloed als een van de grootste pensioenfondsen ter wereld blijven inzetten om een cultuurverandering in de financiële sector dichterbij te brengen.

Bijlage 1

Bedrijven waarmee ABP in dialoog was

De 196 bedrijven waarmee werd gesproken in 2013, zijn opgenomen in het overzicht hiernaast, onderverdeeld naar de verschillende onderdelen van het ESG-beleid. Met sommige bedrijven is over meerdere

onderwerpen gesproken waardoor ze in verschillende categorieën terugkomen. Aard en intensiteit van deze dialogen verschillen van geval tot geval.

Onderwerp **Bedrijf**
 Milieu Alstom, Alstria, ArcelorMittal, BG, BMW, BP, BT, Clariant, Colgate Palmolive, Corio, Deutsche Telekom, DRAX, E.ON, EDP, Exxon, Felda Global Ventures, France Telecom / Orange, GasNatural, GDF/Suez, Host Hotels, IOI Corp., Johnson Controls Inc, KLK Kepong, KPN, Land Securities, Mondelez International, PGNiG, Philips, PKN Orlen, Portugal Telecom, Procter & Gamble, Reckitt Benckiser, Renault, REPSOL, Schneider Electric, Severstal, Shell, Sime Darby, Total, Unibail-Rodamco, VastNed, Veolia, Volkswagen, Wereldhave, Wilmar International.

Sociaal beleid Ahold, Alcatel Lucent, Anglo American, Anglogold Ashanti, Apple, AvalonBay Communities, BP, BT, Bunge, Carrefour, Casino, CEZ, Danone, DHL Deutsche Post, Gazprom OAO, Gold Fields, Heineken, Hospira, KLK Kepong, Larson&Tubro, Mahindra & Mahindra, Marks & Spencer, MTN Telecom, Nestle, NetApp, Onex Corporation, Philips, POSCO, Samsung Electronics, Tata Power, Telenor, TEPCO, Transocean, Unilever, Vedanta, Westfield, Woolworths.

Onderwerp **Bedrijf**
 Goed bestuur ACC, Aegon, Aeon Mall, Agricultural Bank of China, Ahold, AkzoNobel, Alstom, Altea, AMEC, American Express, AMS, Anadarko, Arkema, Asahi Group Holdings, ASML, Assicurazioni Generali, Assurant, Bajaj Auto, Balfour Beatty, Banco Santander, Bank of China (HK), Barclays, Barrick Gold Corporation, BBVA, Bharat Heavy Elec., BHP Billiton, BinckBank, British Land, Britvic, Capital & Counties Properties, Capital Shopping Centres, Carrefour, Chevron, China Mobile, China Telecom, Clariant, CLP, Colgate India, Commerzbank, Commonwealth REIT, Compagnie Financière Richemont, Conocophillips, Corio, DE Master Blenders 1753, Dai-Ichi Seiko, Daimler, Derwent, Deutsche Bank, Deutsche Euroshop AG, E.ON, Enel, Exxon, Fiat Industrial, Foncière des Régions, Fugro, GlencoreXstrata, Goldman Sachs, Grasim, Great Portland, GSW, Hammerson, Heineken, HSBC, Hyundai Motor, Iberdrola, ITC, KB Financial Group, Kenedix, KEPCO, Kingfisher, KPN, Legal & General, Lenovo, LG Chem, LG Display, LG Electronics, Link REIT, Lloyds Banking Group PLC, LondonMetric, Lupin, Mitsubishi Estate Group, Mobile TeleSystems OJSC, Novartis, Olympus, Orpea, Pernod-Ricard, Petrobras, PetroChina, Philips, Pirelli, POSCO, PostNL, Prudential, Prysmian, Randstad, Reckitt Benckiser, Renault, Repsol, Resona, Rostelecom, Saipem, Samsung C&T, Samsung Electronics, Samsung Life Insurance, SAP, Sberbank, Schneider Electric, Segro, Shaftesbury, Shinhan Financials, Siemens, Simon Property Group, SK Hynix, SK Innovation, SKT, SL Green, Snam, Sterlite Ind., Swiss Re, Tanger Factory Outlet Centers, Tata Steel, Telecom Italia, TEPCO, Time Warner, TNT Express, Toyota, Total, Transocean, UBS, Unicredit, Unilever, Valeo, Van Lanschot, VastNed, Ventas, Veolia, Vinci, Viscofan, Vivendi, Vivus, VTB Bank, Wereldhave.

Bijlage 2 Uitgesloten bedrijven

Uitgesloten vanwege betrokkenheid bij de productie van clusterwapens

Aeroteh S.A.	Roemenië
Alliant Techsystems Inc.	Verenigde Staten
Aryt Industries Ltd.	Israël
Ashot Ashkelon	Israël
China Aerospace International Holdings	China
China Spacesat	China
Hanwha Corporation	Zuid-Korea
Norinco International Corporation Ltd.	China
Poongsan Corporation	Zuid-Korea
Poongsan Holdings Corporation	Zuid-Korea
Singapore Technologies Engineering	Singapore
Textron	Verenigde Staten

Uitgesloten vanwege schending VN Global Compact

PetroChina	China
TEPCO	Japan
Walmart	Verenigde Staten

Colofon

Uitgave ABP

Postbus 4874, 6401 JP Heerlen
Coriovallumstraat 46, 6411 CD Heerlen

Telefoon (045) 5798127

communicatie@abp.nl
www.abp.nl

Fotografie

Eline Hensen, Haarlem

Druk- en bindwerk

Roto Smeets Grafiservices, Eindhoven

Heerlen, 2014 ABP

24.0900.14

